

9 Πανελλήνιο Συνέδριο

Εκπαίδευση και Πολιτισμός στον 21ο αιώνα

13-14 Απριλίου
2024

Η έννοια της μάθησης από την οπτική των παιδιών: εφαρμογή της θεωρίας των κοινωνικών αναπαραστάσεων στην εκπαιδευτική έρευνα

Πασχάλης Σαρόγλου, Υπ. Διδάκτωρ Α.Π.Θ., Εκπαιδευτικός, saropasx@gmail.com

Μαρία Γκέκα, Επίκουρη καθηγήτρια Α.Π.Θ., mgeka@nured.auth.gr

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- Η μάθηση αποτελεί για τα παιδιά μια συνεχή δυναμική διαδικασία που ξεπερνά τα φυσικά όρια της θεσμοθετημένης τυπικής εκπαίδευσης. Το κάθε παιδί δύναται να μαθαίνει καθημερινά μέσα από τη βιωματική του ενασχόληση με διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες, όπως το παιχνίδι (Coombs & Ahmed, 1974; Dantas & Cunha, 2020; Vygotsky, 1978).
- Ο σύνθετος και αφηρημένος χαρακτήρας της μάθησης δυσχεραίνει τη διατύπωση ενός κοινά αποδεκτού ορισμού, ενώ ταυτόχρονα οδηγεί στην πολυπρισματική της προσέγγιση από την οπτική διάφορων θεωρητικών σχολών (Akpan & Kennedy, 2020; Zhou & Brown, 2015; Ligorio, Schwartz, D'Aprile & Philhour, 2017; Säljö, 2009).
- Υπάρχουν θεωρίες που προσεγγίζουν τη μάθηση ως κοινωνική κατασκευή που επιτυγχάνεται μέσω της απόκτησης βιωμάτων, της επικοινωνίας, της κοινωνικής συνύπαρξης και της χρήσης εργαλείων του πολιτισμού. Σε αυτή την ομάδα θεωριών εντάσσεται, από τον χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας, η θεωρία των **κοινωνικών αναπαραστάσεων** (Aim, Goussé, Apostolidis & Dany, 2017; Canale, 2021; Γκέκα, 2015; Chaib & Loureiro, 2015; Duveen, 2007; Μαντόγλου & Μελέτης, 2013; Moscovici & Marková, 1998).

ΘΕΩΡΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ

- Ο όρος κοινωνική αναπαράσταση χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά το 1961 από τον Serge Moscovici στη «μεγάλη θεωρία» του. Δομικά της στοιχεία είναι η νοητική εικόνα και η σημασία, ενώ συνδέεται άρρηκτα με τον λόγο και την επικοινωνία (Duveen, 2001; Moscovici, 1988, 2004)
- Ο προσδιορισμός «κοινωνική» βασίζεται στον ισχυρό δεσμό και τη διαρκή αλληλεπίδραση ατόμου-περιβάλλοντος με σκοπό την ερμηνεία του περιβάλλοντα κόσμου τους και τη δημιουργία πολιτισμού. Αφετηρία είναι τα πρότερα βιώματά τους και σημείο αναφοράς τους ένα αντικείμενο ή κοινωνικό φαινόμενο του κοινού πεδίου δράσης τους (Γκέκα, 2015; Duveen, 2001, 2007; Μαντόγλου & Μελέτης, 2013; Moscovici, 1988; Psaltis, 2012)

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- Η γέννηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων φαίνεται ότι ξεκινά από την παιδική ηλικία (Μαντόγλου & Μελέτης, 2013; Rubira-García, Puebla-Martínez & Gelado-Marcos, 2018).
- Σημαντική μεταβλητή που σχετίζεται με τη δημιουργία των κοινωνικών αναπαραστάσεων είναι ο χώρος, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών ρόλων που έχουν τα υποκείμενα που ανήκουν και δραστηριοποιούνται σε αυτόν (Γκέκα, 2015).
- Στον χώρο της εκπαίδευσης, οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές έχοντας ως κοινή συνισταμένη τα βιώματά τους και χρησιμοποιώντας ως βασικό τους παιδαγωγικό εργαλείο το σχολικό εγχειρίδιο συν-κατασκευάζουν κοινωνικές αναπαραστάσεις. Ανάμεσα στις έννοιες αυτές είναι η μάθηση και ο δρόμος προς την επίτευξή της (Duveen, 2007; Jodelet, 2003; Μαντόγλου & Μελέτης, 2013; Moscovici & Marková, 1998; Psaltis, 2012).
- Συνολικά, η συστηματική ανάλυση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας έχει αναδείξει ότι πρόκειται για ένα ερευνητικό πεδίο με λίγες μελέτες διεθνώς (Martikainen, 2019; Vargas & Portilho, 2018) και εντός ελληνικής πραγματικότητας (Γκέκα, 2015; Geka & Gregoriadis, 2018). Ακόμα λιγότερες είναι οι έρευνες σε παιδιά που φοιτούν στο δημοτικό (Aim et al., 2017; Burr & Hofer, 2002; Ligorio et al., 2017).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Σκοπός της έρευνας

Να διερευνηθούν οι κοινωνικές αναπαραστάσεις για την έννοια της μάθησης από την οπτική μαθητών/τριών της πρώτης σχολικής βαθμίδας.

Επιμέρους στόχοι

Να σκιαγραφηθεί το αναπαραστασιακό περιεχόμενο της μάθησης και να αποκωδικοποιηθούν βασικές πτυχές της που σχετίζονται με το **τι, από ποιον, πού πότε και πώς** μαθαίνουμε.

Δείγμα

Συμμετείχαν 60 μαθητές και μαθήτριες από δύο Δημοτικά σχολεία της Καλαμάτας που φοιτούσαν στη Β', τη Δ' και τη ΣΤ' τάξη.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Ερευνητικά εργαλεία

Χρησιμοποιήθηκε το ερευνητικό εργαλείο της συνέντευξης συνδυαστικά με την τεχνική των ελεύθερων λεκτικών συνειρμών που ενσωματώθηκαν στην πρώτη της ερώτηση.

Στο κύριο μέρος της συνέντευξης περιλαμβάνονταν οι παρακάτω ερωτήσεις:

- Όταν σου λέω τη λέξη «μαθαίνω» ποια λέξη σου έρχεται πρώτη στο μυαλό; Σου έρχεται κάποια άλλη λέξη; Ποια είναι κατά τη γνώμη σου η πιο σημαντική;
- Πού νομίζεις ότι μαθαίνεις;
- Από ποιον μαθαίνεις;
- Πότε νομίζεις ότι μαθαίνεις;
- Πώς μαθαίνεις;

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

1) Συνειρμοί για την έννοια «μαθαίνω»

Πίνακας 1. Κατανομή συχνότητας αναφοράς των λέξεων για την έννοια «μαθαίνω»

Λέξη	Συχνότητα (N=171)	Ποσοστό (%)
σχολείο	26	15,21
μαθήματα	19	11,11
δάσκαλος	17	9,94
(συμ)μαθητής	11	6,43
βιβλίο	10	5,90
διαβάζω-διάβασμα	10	5,90
ασκήσεις/εργασίες/δραστηριότητες	8	4,60
γράμματα	7	4,10
Μαθηματικά	6	3,51
γράφω-γράψιμο	5	2,92
μολύβι	5	2,92
τετράδιο	3	1,75
μελέτη	3	1,75
Γλώσσα	3	1,75
Γυμναστική	3	1,75
αθλήματα-αθλητισμός	3	1,75
φίλοι	2	1,17
ποδόσφαιρο	2	1,17
ζωγραφίζω-ζωγραφική	2	1,17
καταλαβαίνω	2	1,17
γνώσεις	2	1,17
άλλη	22	12,86

Η κατηγορία «άλλη» αφορά λέξεις με μία αναφορά έκαστη. Οι λέξεις αυτές είναι οι παρακάτω:

τάξη, διδασκαλία, εμπειρίες, κανόνες, πίνακας, κασετίνα, γόμα, καθημερινότητα, κούραση, αριθμητική, σχεδιάζω, Αγγλικά, τένις, βόλει, ταε κβον ντο, πιάνο, μουσική, χορός, συγκεντρώνομαι, ξέρω, διασκεδάζω, παιχνίδι.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

1) Συνειρμοί για την έννοια «μαθαίνω»

Πίνακας 2. Κατανομή συχνότητας των λέξεων που διατυπώθηκαν πρώτες χρονικά για την έννοια «μαθαίνω»

Λέξη	Συχνότητα (N=60)	Ποσοστό (%)
σχολείο	17	28,33
μαθήματα	11	18,33
διαβάζω/διάβασμα	4	6,66
δάσκαλος	3	5
(συμ)μαθητής	3	5
γράμματα	3	5
βιβλίο	3	5
Γλώσσα	3	5
γράφω	2	3,33
ποδόσφαιρο	2	3,33
Μαθηματικά	2	3,33
διδασκαλία	1	1,67
τάξη	1	1,67
ξέρω	1	1,67
καταλαβαίνω	1	1,67
μελέτη	1	1,67
ασκήσεις	1	1,67
τετράδιο	1	1,67

Πίνακας 3. Κατανομή συχνότητας των λέξεων που διατυπώθηκαν πρώτες ιεραρχικά για την έννοια «μαθαίνω»

Λέξη	Συχνότητα (N=60)	Ποσοστό (%)
σχολείο	13	21,67
μαθήματα	10	16,66
γράμματα	6	10
δάσκαλος	5	8,33
βιβλίο	4	6,66
διαβάζω/διάβασμα	3	5
γράφω	3	5
μελέτη	2	3,33
(συμ)μαθητής	2	3,33
γνώσεις	2	3,33
Μαθηματικά	2	3,33
Γλώσσα	1	1,67
καταλαβαίνω	1	1,67
καθημερινότητα	1	1,67
κανόνες	1	1,67
μολύβι	1	1,67
ποδόσφαιρο	1	1,67
τάε κβον ντο	1	1,67
πιάνο	1	1,67

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

2) Πού μαθαίνω;

Πίνακας 4. Κατανομή συχνότητας των απαντήσεων των μαθητών για το πού μαθαίνουν

Μέρος μάθησης	Συχνότητα (N=114)	Ποσοστό (%)
σχολείο/τάξη	54	47,37
φροντιστήριο	24	21,05
σπίτι	16	14,04
αθλητικές/ καλλιτεχνικές δραστηριότητες	13	11,40
παντού	2	1,75
βιβλιοθήκη	2	1,75
γειτονιά	1	0,88
εξοχή	1	0,88
κατασκήνωση	1	0,88

Σε 53 από τους 60 μαθητές/τριες το σχολείο ήταν χρονικά πρώτη ή ακόμα και μοναδική απάντηση ανάμεσα στα πιθανά μέρη που επιτυγχάνεται η μάθηση.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

3) Από ποιον μαθαίνω;

Πίνακας 5. Κατανομή συχνότητας των απαντήσεων των μαθητών για το από ποιον μαθαίνουν

Φορέας μάθησης	Συχνότητα (N=76)	Ποσοστό (%)
δάσκαλος/α	52	68,41
οικογένεια	18	23,68
Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	2	2,63
φίλοι	1	1,32
μόνος/η	1	1,32
βιβλία	1	1,32
φύση	1	1,32

4) Πότε μαθαίνω;

Πίνακας 6. Κατανομή συχνότητας των απαντήσεων των μαθητών σχετικά με το πότε θεωρούν ότι μαθαίνουν

Χρονική στιγμή μάθησης	Συχνότητα (N=71)	Ποσοστό (%)
Όταν κάνω τα μαθήματά μου	14	19,72
Όταν διαβάζω/μελετώ	9	12,67
Όταν (δεν) κάνω λάθη	8	11,26
Όταν βρίσκομαι στο σχολείο	7	9,86
Όταν προσέχω τον/την δάσκαλο/α / κάνω ησυχία	7	9,86
Όταν μου εξηγεί ο/η δάσκαλος/α ή κάποιος άλλος	7	9,86
Όταν έχω κατανοήσει κάτι	6	8,45
Όταν είμαι σε μια εξωσχολική δραστηριότητα	3	4,22
Όταν αφιερώνω χρόνο σε κάτι που μου αρέσει/χρειάζεται	2	2,82
Όταν γράφω	2	2,82
Όταν συγκρατώ κάτι στη μνήμη και το επαναλαμβάνω	2	2,82
Όταν ρωτάω	2	2,82
Όταν ανακαλύπτω	1	1,41
Όταν σκέφτομαι	1	1,41

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

5) Πώς μαθαίνω;

Πίνακας 7. Κατανομή συχνότητας των απαντήσεων των μαθητών για τις στρατηγικές μάθησής τους

Στρατηγική μάθησης	Συχνότητα (N=83)	Ποσοστό (%)
διάβασμα-μελέτη	26	31,33
διδασκαλία	13	15,66
παρατήρηση-προσοχή	11	13,25
άσκηση και επανάληψη	11	13,25
γράψιμο	11	13,25
σκέψη	5	6,02
απομνημόνευση	3	3,61
επικοινωνία-αλληλεπίδραση	3	3,61

Η τελευταία ερώτηση της συνέντευξης είχε διττό ρόλο. Σκοπός ήταν να ανιχνεύσει τις στρατηγικές μάθησης που επιλέγουν οι συμμετέχοντες και αφετέρου τα μέσα που χρησιμοποιούν.

Ξεκινώντας από τις στρατηγικές, παρατηρούμε ότι επικρατούν στρατηγικές παθητικής μορφής παρά ενεργητικής, με ποσοστό που προσεγγίζει το 80% (77,11%). Όσον αφορά τα μαθησιακά μέσα, φαίνεται ότι το κυρίαρχο είναι με διαφορά το σχολικό βιβλίο, το οποίο συγκεντρώνει 14 από τις συνολικά 19 σχετικές με το θέμα αναφορές που έγιναν από τους συμμετέχοντες, ενώ ακολουθούν τα τετράδια, τα φύλλα εργασίας με 2 και το κινητό τηλέφωνο με μόλις μία αναφορά.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Περίπου οι μισές από τις λεκτικές αναφορές των μαθητών/τριών (49,12%) συνδέουν τη μάθηση άμεσα ή έμμεσα με το σχολείο, και γενικότερα με το πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης, όπως αυτή ορίζεται από τη βιβλιογραφία (Coombs & Ahmed, 1974). Οι λέξεις σχολείο και μαθήματα φαίνεται ότι ανήκουν στον πυρήνα της αναπαράστασης για τη μάθηση, καθώς διατυπώθηκαν από τους περισσότερους συμμετέχοντες πρώτες είτε με κριτήριο τον χρόνο εκφοράς τους είτε ιεραρχικά.
- Οι 47 από τους 60 μαθητές/τριες ανέφεραν ως πρώτη απάντησή τους αποκλειστικά το σχολείο ή τη σχολική τάξη ως ένα μέρος που κάποιος μπορεί να μάθει, ενώ σύμφωνα με περίπου το 30% των αναφορών τους η μάθηση συνδέεται χρονικά με τη στιγμή που κάποιος είναι στο σχολείο (μαθαίνω όταν βρίσκομαι στο σχολείο, όταν προσέχω τον δάσκαλο και όταν μου εξηγεί κάτι).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Ο δάσκαλος είναι με διαφορά το πρώτο πρόσωπο που συνδέουν τα παιδιά με την έννοια της μάθησης (68,41% των αναφορών). Αυτό επιβεβαιώνει όσα αναφέρονται στη βιβλιογραφία ως προς τον στενό δεσμό μεταξύ μάθησης και διδασκαλίας και τον σημαντικό ρόλο που θεωρούν τα παιδιά ότι έχει ο εκπαιδευτικός τους στον δρόμο προς την επίτευξη της μάθησης (Chaib & Loureiro, 2015; Μαντόγλου & Μελέτης, 2013).
- Η μάθηση επιτυγχάνεται κυρίως μέσα από την ανταπόκριση των παιδιών στις απαιτήσεις που θέτει το σχολικό πλαίσιο. Απουσιάζει η σύνδεση με μια ενεργητική επιλογή μάθησης και η δυναμική αλληλεπίδραση με τα άλλα μέλη από τον στενό και ευρύτερο κοινωνικό τους περίγυρο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Παρά τη συνεισφορά της παρούσας έρευνας στη διερεύνηση της έννοιας της μάθησης μέσω της θεωρίας των κοινωνικών αναπαραστάσεων προκύπτουν ζητήματα, στα οποία θα μπορούσαν να εστιάσουν οι μελλοντικές εκπαιδευτικές έρευνες.
- Για παράδειγμα, θα μπορούσαν να μελετηθούν οι κοινωνικές αναπαραστάσεις για την έννοια της μάθησης από την οπτική των εκπαιδευτικών.
- Η οικογένεια φαίνεται να κατέχει εξίσου σημαντική θέση ανάμεσα στους φορείς που συνδέουν τα παιδιά με τη μάθηση. Αυτό θα μπορούσε να στρέψει το ερευνητικό ενδιαφέρον προς τη μελέτη των δικών της κοινωνικών αναπαραστάσεων και στη σύγκρισή τους με εκείνες των παιδιών.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Aim, M. A., Goussé, V., Apostolidis, T., & Dany, L. (2017). The study of social representations in children and adolescents: Lessons from a review of the literature. *Estudos de Psicologia, 22*(1), 28-38.
- Akpan, B., & Kennedy, T. J. (2020). Introduction—Theory into Practice. In B. Akpan & T. J. Kennedy (Eds.), *Science Education in Theory and Practice* (pp. 1-13). Switzerland: Springer.
- Burr, J. E., & Hofer, B. K. (2002). Personal epistemology and theory of mind: Deciphering young children's beliefs about knowledge and knowing. *New Ideas in Psychology, 20*(2-3), 199-224.
- Canale, G. (2021). The language textbook: representation, interaction and learning. *Culture and Curriculum, 34* (2), 113-118.
- Chaib, M., & Loureiro, L. (2015). Social representations, subjectivity and learning. *Cadernos de pesquisa, 45*, 358-372.
- Coombs, P. H., & Ahmed, M. (1974). *Attacking Rural Poverty: How Non-formal Education Can Help*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Dantas, L. A., & Cunha, A. (2020). An integrative debate on learning styles and the learning process. *Social Sciences & Humanities Open, 2*(1), 100017.
- Duveen, G. (Ed.). (2001). *Social representations: Essays in social psychology*. USA: New York University Press.
- Duveen, G. (2007). Culture and Social Representations. In J. Valsiner, & A. Rosa (Eds.), *The Cambridge Handbook of SocioCultural Psychology* (pp. 543–559). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Geka, M., & Gregoriadis, A. (2018). Kindergarten teachers' and student teachers' social representations of their professional identity. *Hellenic Journal of Psychology, 15*(2), 151-167.
- Jodelet, D. (2003). Representations sociales: Un domaine en expansion (7th ed). In D. Jodelet (Ed.), *Les représentations sociales* (pp. 45-78). Paris: Presses Universitaires de France.
- Ligorio, M. B., Schwartz, N. H., D'Aprile, G., & Philhour, D. (2017). Children's representations of learning through drawings. *Learning, Culture and Social Interaction, 12*, 133-148.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Martikainen, J. (2019). Social representations of teachership based on students' and teachers' drawings of a typical teacher. *Social Psychology of Education, 22*(3), 579-606.
- Moscovici, S. (1988). Notes towards a description of social representations. *European journal of social psychology, 18*(3), 211-250.
- Moscovici, S., & Marková, I. (1998). Presenting social representations: A conversation. *Culture & psychology, 4*(3), 371-410.
- Moscovici, S. (2004). *La psychanalyse, son image et son public* (3rd ed.). Paris: Presses Universitaires de France.
- Psaltis, C. (2012). Culture and social representations: A continuing dialogue in search for heterogeneity in social developmental psychology. *Culture & Psychology, 18*(3), 375- 390.
- Rubira-García, R., Puebla-Martínez, B., & Gelado-Marcos, R. (2018). Social representations in studying information, knowledge, and mediations: A critical review. *Social Sciences, 7*(12), 256.
- Säljö, R. (2009). Learning, theories of learning, and units of analysis in research. *Educational psychologist, 44*(3), 202-208.
- Vargas, A., & Portilho, E. M. L. (2018). Social Representations and Special Education Teacher's Epistemological Conceptions of Learning. *Revista Brasileira de Educação Especial, 24*, 359-372.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: Development of higher psychological processes*. USA:Harvard university press.
- Zhou, M., & Brown, D. (2015). *Educational learning theories* (2nd ed.). Education Open Textbooks. Retrieved from <https://oer.galileo.usg.edu/education-textbooks/1>
- Γκέκα, Μ. (2015). Η συμβολή των κοινωνικών αναπαραστάσεων στη μελέτη του χώρου : Το παράδειγμα του δασκάλου ως χωρική διάσταση. Στο Δ. Γερμανός & Μ. Λιάπη (Επιμ.), *Ηλεκτρονικός τόμος πρακτικών του Συμποσίου με Διεθνή Συμμετοχή: Τόποι για Εμπειρίες Μάθησης. Έρευνα, Δημιουργία, Αλλαγή* (σσ.270-279). Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.
- Μαντόγλου & Μελέτης (2013), *Επιστημονικός λόγος περί κοινωνικών αναπαραστάσεων και ιδεολογιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων
και Αθλητισμού

9 Πανελλήνιο Συνέδριο

Εκπαίδευση και Πολιτισμός στον 21ο αιώνα

Σας ευχαριστούμε!

13-14 Απριλίου
2024